

Editing of Foreign Literature in Translation and University Education: the Points of Contact.

The article is devoted to the problem of professional training of foreign literature in translation editors. Defined the place of discipline «The Basic Editing of Translation» in the curriculums of specialties «Publishing and Editing» and «Translation», under which the educational process is performed in the higher educational institutions of Ukraine. The value of competence of editing translation texts to the translators' and editors' future professional activity is characterized. Suggested other possible ways of acquiring students' skills to edit this type of literature that will help improve the learning process.

Keywords: editing of translation, editor, translator, professional training.

УДК 007:304:659.3

Литвин А. В.,

*кандидат історичних наук, доцент кафедри видавничої справи та редагування
Видавничо-поліграфічного інституту Національного технічного університету
України «КПІ»*

ІСТОРИЧНИЙ АНАЛІЗ ЗАСТОСУВАННЯ СПІЧРАЙТИНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПОЛІТИЧНИХ КОМУНІКАЦІЯХ США ТА РОСІЇ

У статті здійснюється спроба проаналізувати звернення політичних діячів Америки та Росії до послуг спічрайтерів на різних історичних етапах. Наводиться періодизація означених процесів у цих країнах.

Ключові слова: спічрайтер, спічрайтинг, логограф, публічний виступ, промова, оратор, публічний діяч, політичні комунікації, PR-комунікації.

Постановка проблеми. Ми постійно стаємо свідками публічних виступів громадських діячів у різних сферах нашого суспільного життя. Ефективне публічне звернення є фактором впливу на громадську думку та навіть її корекції, і тому настав час звернути увагу на підготовку публічної особи до її взаємодії з аудиторією.

Спостерігаючи за виступаючими, ми практично ніколи не замислюємося над тим, чи готували вони виступ самостійно, а чи за виголошеними думками стоїть хтось інший. Ми сприймаємо виступ на рівні підсвідомості, часто оцінюючи його: «чи зачепив він мене?»; «чи цікаво мені це слухати?». Однак

публічний (у нашому випадку — політичний) оратор переважно лише озвучує підготовлений спічрайтером текст.

Спічрайтер (від англ. *Speech* — мова, промова і англ. *Write* — писати) — рід занять людини, що готує *довідки* та *промови* для *посадовців, бізнесменів, публічних людей* [10]. Спічрайтинг — специфічна технологія підготовки і написання тексту, призначеного для усного публічного виступу керівника. До спічрайтингу також відноситься і консультування виступаючого з організації публічного виступу. Спічрайтинг бере початок із *Стародавньої Греції*, де люди, які цим займалися, називалися логографами. Вони писали тексти підсудним, щоб ті виступали з ними в *суді*, адже тоді обвинувачувані повинні були захищатися самостійно. Зрозуміло, що деякі виступаючі не були видатними *ораторами*, тому собі на допомогу вони кликали логографів, а ті підбирали слова, темп виголошення, будували текст під оратора так, щоб присяжні йому повірили і винесли вирок на його користь [10].

Про те, що логографія була протоформою спічрайтингу, може свідчити така історична довідка: «логограф — судовий оратор, який складав промови на замовлення для виступів у суді з обвинуваченням або захистом. Промова замовника, який, відповідно до грецьких законів, вів свою справу сам, повинна була справляти враження експромту, вимовленого людиною, яка відстоює праве діло і не є досвідченим в ораторському мистецтві. Тому від логографа вимагалось добре знати характер, мову і соціальне середовище замовника, його індивідуальні особливості, щоб правильно побудувати промову, яку до того ж слід було відрепетирувати із замовником. Нелегка праця логографа оплачувалася досить високо» [4].

Після періоду літографії пройшло чимало років і століть, існували різні приклади спічрайтингової діяльності у різних країнах світу.

До питання спічрайтингу зверталися українські науковці Л. Кочубей, В. Петренко, Г. Почепцов, О. Шавадова, О. Шевченко, А. Яковець та практики, зокрема А. Біденко, Д. Лубківський, В. Маргалик, О. Медведєв, О. Покальчук та інші. Оскільки частина нашої історії тісно переплітається з історичним минулим Росії, ми не можемо лишити поза увагою доробки російських фахівців у цій галузі. Серед них можна назвати: Н. Гуманькова, А. Колеснікова, П. Кузнецова, Г. Тульчинського. Зарубіжні джерела також становлять для нас інтерес, оскільки часто базуються на спогадах фахівців-практиків, що застосовували спічрайтингові технології, зокрема Р. Ейлса, Ф. Лунца, П. Нунена.

Метою нашого дослідження є розглянути американський та російський досвід становлення спічрайтингу як технології політичної комунікації.

Результати. Г. Почепцов щодо перспектив розвитку спічрайтингу в Україні висловився так: «ми не можемо бути першими на цьому шляху, бо є досвід

набагато більший. Але ми теж можемо бути першими в тих нових методах, які і на Заході тільки-но започатковані» [8, с. 193]. А для цього, на нашу думку, варто вивчити досвід інших країн, зрозумівши, як уникнути негативного досвіду та використати позитивний.

Позитивним прикладом до застосування спічрайтингових технологій у наших політичних комунікаціях вважаємо американський досвід. В історії американського спічрайтингу, як зазначає Г. Почепцов у книзі «Від Facebook`у і Глемуру до Wikileaks: медіакомунікації», виділяють три етапи: 1901–1933 — риторичне президентство і професійний спічрайтер; 1933–1969 — спічрайтер-радник; 1969 — сьогодні — спеціаліст зі спічрайтингу [8, с. 193].

Першим вдався до допомоги так званого спічрайтера президент Америки Джордж Вашингтон / George Washington, який, як було відомо всім його сучасникам, не володів ораторськими здібностями. Тому йому допомагав редагувати тексти виступів його соратник (і відомий політик) Олександр Гамільтон / Alexander Hamilton [11]. Показовою щодо аналізу історичних промов є заключна частина його інавгураційної промови, в якій міститься звернення до Всевишнього. Саме воно стало своєрідним дороговказом для наступних інавгураційних промов американських президентів, оскільки цей текст пізніше включався в нові тексти у вигляді трансформацій або прямих цитат.

Згодом практика залучення спічрайтерів до підготовки промов стала традиційною для американських президентів, хоча багато хто з них володів неабиякими здібностями у сфері публічних виступів.

Першим професійним спічрайтером в історії США став Дžadсон Велівер, посада якого в апараті Білого Дому називалася «літературний клерк». Він почав працювати 4 березня 1921 року на запрошення президента Уоррена Гардінга (1921–1923). Нині вважається, що саме Велівер придумав для Гардінга блискучу фразу, яка на кілька років стала його візитівкою: «Менше уряду в бізнесі та більше бізнесу в уряді» [11]. Першим створив у апараті Білого Дому спеціальний Спічрайтерський Відділ (Office of Speechwriting) президент Кальвін Кулідж, який очолював США в 1923–1929 роках, про що йдеться в інформаційному повідомленні «Ораторская активність президентів США». Цікаво, що в Куліджі поєднувалися, здавалося б, не поєднувані звички: зодного боку, він був одним з найбільш доступних для преси президентів (наприклад, погодився позувати фотографам, спеціально одягнувши костюм індіанця), з іншого боку, більше мовчав, ніж говорив, а його відповіді на запитання журналістів могли служити зразком лаконічності. Своє мовчання під час прес-конференцій він пояснював так: «Часто я відповідаю тільки «так» чи «ні». Мені

здається і цього занадто багато, тому що у людей з'являються зайві 20 хвилин, щоб знову ставити мені питання» [7].

Американський журнал *Vital Speeches of the Day*, в якому публікуються статті з ораторського мистецтва, оприлюднив перелік 25 промов, які найбільше вплинули на долю людства. Цей рейтинг було складено на підставі аналізу більше 17 тис. виступів, виголошених з 1934 року.

У першу трійку промов, які потрясли світ, увійшли: промова президента США Франкліна Рузвельта (Franklin D. Roosevelt), в якій оголошувалося про вступ США у Другу світову війну (1941 рік); промова президента США Джорджа Буша-молодшого (George W. Bush) про атаку терористів на Нью-Йорк і Вашингтон, після чого почалася глобальна війна з тероризмом, а також вторгнення в Афганістан та Ірак (2001 рік); промова Адольфа Гітлера, виголошена перед Рейхстагом, в якій він заявив про намір Німеччини силою вирішити питання з Польщею — фактично це було оголошення Другої світової війни (1939 рік) [12].

Д. Огілві так пояснює успіх Рузвельта: «Рузвельту допомагали поет Арчибальд Мак-Ліш, літератори Роберт Шервуд і Дžadж Розенманн. Саме тому йому вдалося більше впливати на розум слухачів, ніж будь-кому із президентів після нього, за виключенням лише Джона Кеннеді, на якого також працювали геніальні письменники» [6]. Варто зауважити, що саме команді спічрайтерів належать слова, озвучені Франкліном Рузвельтом, які змогли об'єднати населення країни у період великої депресії: «Я переконаний, що єдине, чого ми повинні боятися, — це страх перед собою». Стилістика видатної інавгураційної промови Джона Кеннеді — робота спічрайтера і найближчого радника Теодора Соренсена. Незабутніми та актуальними залишаються слова з цієї промови: «Запитуйте не про те, що Америка може зробити для тебе, а що ми разом можемо зробити для свободи людини» [2, с. 24].

Оскільки багато з тих думок, висловів, що звучать у гучних промовах відомих діячів, належать спічрайтерам, ми можемо сказати, що вони також є творцями історії. «Людина, яка пише промови для президента, керує країною» (автор вислову — відомий політик середини ХХ століття, кандидат у президенти США Томас Дьюї).

Спічрайтери під час підготовки текстів промов повинні враховувати багато аспектів: психологічний портрет оратора, його стиль, гучність голосу, особливості вимови, почуття гумору тощо. Цікавим є той факт, що спічрайтери Ніксона, знаючи про його погані стосунки з журналістами, писали малі тексти, в яких було не більше ста слів, щоб вони не мали змоги перевернути цю інформацію. До газети подавалася інформація у більш повному обсязі [8, с. 192].

Цікавим досвідом із технологій формування громадської думки, який ми можемо запозичити у американців, є застосування інноваційних технологій для аналізу реагування громадськості на складові виступу.

Наприклад, для Р. Рейгана була створена комп'ютерна система, яка давала прогноз реагування на ті чи інші ініціативи для 127 категорій населення [8, с. 192].

Багато висловів Р. Рейгана належать його спічрайтеру. Так було 12 червня 1987 р., коли президент США звернувся до М. Горбачова в Берліні: «Містер Горбачов, руйнуйте цю стіну». Насправді це «сказав» Пітер Робінсон (Peter Robinson), його спічрайтер, який приїхав раніше у складі передової групи і, розмовляючи з багатьма людьми, зрозумів те, що було для них важливим. Тому він поставив Р. Рейгану питання: «Я дізнався, що цю промову почують не лише в Західному Берліні, а й по всій Східній Німеччині. Чи є щось, що ви хочете сказати людям з іншої сторони Берлінської стіни?». Ця фраза не відповідала баченню держдепартаменту та інших офіційних установ, тому вони весь час викреслювали її з виступу, але Р. Рейган її повертав [9].

Джордж Буш не тільки сам не писав своїх промов, але навіть не готував їх схематичного плану. Проте він завжди редагував надані йому варіанти промов — знову-таки не на папері, а усно. Спічрайтер Буша Майкл Герсон про свою роботу говорив так: «До того як президент виголосить написану тобою промову, ти відчуваєш себе найважливішою особистістю у світі. Після того як промова завершена, ти вже просто спічрайтер і нічого не значиш». Насправді це дійсно так, але, можливо, завдяки підготовці цих промов та передачі їх до вуст публічної особи спічрайтер має можливість проявити себе як особистість, навіть маловідому, адже «порушення анонімності спічрайтера є відхиленням від норми, а тому суворо карається...» [9].

Наступний приклад публічного звернення може бути актуальним для багатьох країн на різних історичних етапах, зокрема і для України на сучасному етапі. «Нам говорили, що це неможливо. Нам говорили, ми надто зарвалися. Нам говорили, що країна роздроблена, що у людей не залишилося ілюзій і нікому нас об'єднати. Але сьогодні, в цей січневий вечір, в поворотний для історії момент, ви зробили те, у що не вірили циніки. Демократи, республіканці та незалежні громадяни зібралися разом, щоб сказати: «Ми — єдина нація, ми — єдиний народ, і для нас настав час змін». Це слова Барака Обама. Такі вислови характерні для багатьох його публічних виступів, оскільки звертаються до емоцій та почуттів громадськості.

Цікавим є те, що спічрайтером Б. Обама у певний період його політичної кар'єри був Джон Фавро, якому було лише 26 років, такого ж віку був його помічник Адам Френкель. Адам був учнем Т. Соренсена, легендарного

упорядника промов Джона Кеннеді. У пресі висловлювалась думка про те, що Т. Соренсен доклав руку до промов Б. Обама. «Адам працював зі мною шість років і вивчив дуже добре все, що я написав для Кеннеді, — сказав Соренсен, — тому, якщо ви знайдете щось схоже, то це справа рук Адама».

Б. Обама, беручи на роботу Дж. Фавро ще під час свого кандидатства, запитав у нього, якими знаннями з теорії спічрайтингу він володіє, на що Дж. Фавро йому відповів: «У мене немає теорії. Але коли я побачив Вас на з'їзді, коли Ви практично розказали історію про своє життя від початку до кінця, це була історія, що відповідала більшому американському наративу. Люди аплодували не тому, що у текст було вписано аплодисменти, а тому, що Ви зачепили щось в партії та країні, чого люди не торкалися раніше. Демократи не мали цього достатньо довго» [9].

Про те, як вони співпрацюють з Б. Обамою, Дж. Фавро розповідав так: «Я роблю те, що сиджу поруч з ним з півгодини. Він говорить, а я друкую все, що він каже. Я змінюю це, я пишу. Він пише, він змінює це. Таким чином ми отримуємо кінцевий продукт. Це гарний спосіб писати промови. Досить часто ти пишеш щось, приносиш, на нього кидаються радники, воно йде до кандидата, а потім його надсилають тобі. А це набагато більш інтимний шлях роботи».

Отже, до послуг спічрайтерів зверталися і звертаються практично всі американські президенти, їхня співпраця була і є різною за формою та методами, однак мала головну спільну мету — комунікаційний вистріл — переконання, вплив, підтримка суспільства, об'єднання навколо спільної мети тощо. Помітимо, що ефективнішим буде той виступ, у підготовці якого відбувається тісна професійна взаємодія оратора та спічрайтера.

Цікавим для українських PR-фахівців у цій галузі є досвід країн пострадянського середовища. Наприклад, російський спічрайтинг, як зазначає А. Колесніков, завжди знаходився в тіні великої політики, спічрайтинги не були публічними, обговорюваними людьми, але саме вони буквально писали історію країни. На думку дослідника, у своїй еволюції російський спічрайтинг пройшов чотири етапи, при цьому А. Колесніков бере до уваги сталінський період [2, с. 30]. Сучасний же стиль спічрайтингу формувався, зазначає він, починаючи з другої половини 50-х років ХХ ст.

На першому етапі — хрущовсько-брежнєвському (який є спільним для наших країн), він виділяє свій «підетап» — роботу над текстами Л. Брежнєва. Характерним для цього етапу було те, що спічрайтинг був частиною ідеологічної роботи, а також те, що саме в цей час він формувався як професія. Представниками цього періоду були Олександр Бовін, штатний спічрайтер Л. Брежнєва, та Федір Бурлацький, який розпочинав діяльність ще при М. Хрущові.

Наступним етапом, на думку А. Колеснікова, є горбачовський, коли при зовнішньо збережених стандартах роботи спічрайтери адаптувалися до політичних змін і персональних особливостей керівника, який умів довго виступати без папірця. У цьому випадку спічрайтери ставали членами команди М. Горбачова.

Третій період — єльцинсько-черномірдинський, час створення спеціальних підрозділів. Це епоха створення нових, вестернізованих жанрів — радіозвернень, телезвернень, книг. Представниками цього періоду є Валентин Юмашев, Андрій Вавра, Людмила Піхоя, Андрій Шторх, Сергій Колесніков [2, с. 31].

Останній етап — путінський, який характеризується остаточною інституалізацією професії, адаптованої під вирішення конкретних ідеологічних завдань. Сама мовна манера цього президента мінімізувала роль референтів, які часто стали готувати не повні тексти виступів, а лише тези. З приходом до влади В. Путіна спічрайтери стали звичайними державними службовцями, які пишуть тексти на замовлення, без домагань на роль причетного до політики діяча. Їхні імена невідомі широкій публіці. Виняток становлять лише спічрайтери В. Путіна — Симон Кордонський (з 2004 року обіймав посаду старшого референта глави держави), який активно займався публіцистикою, та Джахан Поллієва (уродженка Туркменії, випускниця Юридичного факультету МГУ; у Кремлі працювала давно, писала промови для Б. Єльцина, Д. Медведева, В. Путіна; автор багатьох віршів, текстів пісень). Головним спічрайтером Д. Медведева з жовтня 2009 року була Єва Василевська, начальник референтури президента Росії, раніше працювала в прес-службі «Газпрому» [5].

Що стосується публічних виступів В. Путіна в останні роки його «володарювання», то тут є багато питань. З одного боку, російська преса постійно акцентує увагу на тому, що він готує виступи сам, але з іншого — блогери помічали дивні збіги. Так, текст однієї з його промов майже дослівно збігався з виступом голови кремлівської адміністрації Сергія Іванова, яку той виголосив на Всесвітньому російському народному соборі 1 жовтня 2012 року [3], а це може свідчити про те, що команда спічрайтерів, референтів працює розрізнено, мало комунікуючи між собою. Схоже на те, що певні схеми промов президентові подають фахівці, а остаточної варіант він редагує сам, надаючи текстові власний агресивний відтінок.

Хоча у контексті останніх подій цей напрям політичної комунікації Росії не виникає бажання аналізувати, все ж вважаємо, що детальний аналіз публічних виступів В. Путіна міг би стати ключем до розуміння його поведінки і цікавою темою для подальших наукових розробок.

Розглянувши особливості становлення спічрайтингу в США та Росії, ми можемо зробити *висновок* про те, що становлення спічрайтингу в країнах-гігантах відбувалися по-різному, оскільки час для розвитку демократичних процесів в Америці був значно довшим і стабільнішим, ніж в Росії, та й російське суспільство лише декларує демократичні закони, постійно їх порушуючи.

Література:

1. *Как побеждал Обама* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.gq.ru/magazine/featured/2678_kak_pobezhdal_obama.php.
2. *Колесников А.* Спичрайтеры: Хроника профессии, сочинявшей и изменявшей мир / Андрей Колесников. — М.: АСТ: АСТ Москва: ХРАНИТЕЛЬ, 2007. — 318 с.
3. *Кремлю не хватает спичрайтеров? Может ли Путин повторять тезисы своих подчинённых: мнения* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.iarex.ru/interviews/33713.html>.
4. *Лисовый И. А., Ревяко К. А.* Античный мир в терминах, именах и названиях: Словарь-справочник по истории и культуре Древней Греции и Рима / Науч. ред. А.И. Немировский. — 3-е изд. — Мн: Беларусь, 2001.
5. *Новый спичрайтер Медведева работала в пиар-службе «газпрома»* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://rosinvest.com/novosti/604850>.
6. *Огилви Д.* Огилви о рекламе. / Пер. с англ. — М: Эксмо, 2007. — 232 с.
7. *Ораторская активность президентов США* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://gtmarket.ru/laboratory/expertize/2006/720>.
8. *Почепцов Г.* Від Від Facebook`у і Гламуру до Wikileaks: медіа комунікації. — К.: Спадщина, 2012. — 464 с.
9. *Почепцов Г.* Спичрайтер і його робота [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://osvita.mediasapiens.ua/material/4079>.
10. *Спичрайтер.* Вікіпедія [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BF%D1%96%D1%87%D1%80%D0%B0%D0%B9%D1%82%D0%B5%D1%80>.
11. *Фабрика промов* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://alls.in.ua/18373-fabrika-promov.html>.
12. *VITAL SPEECHES OF THE DAY* опублікував рейтинг 25 речей, которые изменили мир [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://gtmarket.ru/news/culture/2007/04/06/773>.